

Bárdi Nándor-Tóth Ágnes szerk. (2011):

ASSZIMILÁCIÓ, INTEGRÁCIÓ, SZEGREGÁCIÓ – PÁRHUZAMOS ÉRTELMEZÉSEK ÉS MODELLEK A KISEBBSÉGGKUTATÁSBAN.

*TÉR ÉS TEREP, AZ MTA ETNIKAI-NEMZETI KISEBBSÉGGKUTATÓ
INTÉZETÉNEK ÉVKÖNYVE 8.*

Argumentum Kiadó, Budapest.

Közép-Európa és ezen belül is a Kárpát-medence történetéhez főként a XIX. század második felétől nagyon sok szállal kapcsolódik a kisebbségi kérdés, sőt az etnikai és vallási kisebbségek helyzetének rendezetlensége még a XXI. század elején is kontinensünk e térségének egyik központi kérdése maradt a gazdasági felzárkózás és az uniós integrációs folyamatok elmélyítése mellett. A gazdasági felemelkedés és az államok közötti bővülő integrációs együttműködés ugyanis egyre inkább elválaszthatatlan a kisebbségi ügyek megnyugtató rendezésétől. A térség mindegyik országában számos állami vagy alapítványi intézet, kutatócsoport foglalkozik kisebbségkutatásával, annak múltbeli, történeti vetületeit tárva fel vagy éppen a jelenlegi megoldásra váró problémákat elemzi politológiai-szociológiai megközelítéssel.

Az e témakörben folyó jelenlegi magyarországi alap- és összehasonlító kutatások egyik kiemelkedő színhelye az MTA 2000-ben létrehozott budapesti székhelyű Kisebbségkutató Intézete, amelyik a nemrég bekövetkezett átszervezés révén a Társadalomtudományi Kutatóközpont részeként tevékenykedik tovább. Az intézet kutatási céljai között szerepel egyebek mellett az egyes magyarországi és európai kisebbségek, köztük a romák helyzetének feltárása vagy a hazai nemzeti, etnikai kisebbségek, illetve a határon túli magyar közösségek asszimilációs folyamatainak és demográfiai viszonyainak mélyreható elemzése, kulturális és nemzeti identitásuk összetevőinek bemutatása. Továbbá kiemelten foglalkoznak az intézet szakemberei az európai migrációs trendekhez kapcsolódó hasonló hazai folyamatok elemzésével, a migráns csoportok beilleszkedésének vizsgálatával is. Az intézet munkatársai között természetesen számos tudományterület (történettudomány, szociológia, jog, néprajz, kulturális antropológia stb.) szakemberei képviseltetik magukat. A Kisebbségkutató szervezésében évente több alkalommal is tartanak nemzetközi konferenciát, és rendszeresen a könyvbemutatók is, ahol természetesen kutatási eredményeikkel ismertetik meg az érdeklődő szakmai közönséget. Monográfiákat és tanulmányköteteket egyaránt megjelentet az intézet, emellett szintén évenként adja ki a „Tér és Terep” sorozat részeként évkönyvét is, amelyek

többnyire tematikusak. Jelen kötet is e sorozat időrendben legfrissebb darabja, a benne szereplő tanulmányok többsége pedig azokat az előadásokat tartalmazza szerkesztett formában, amelyek az intézet által szervezett és a könyv címével azonos 2010. évi tavaszi budapesti konferencián hangzottak el.

A szerkesztők négy témakör köré csoportosították a tanulmányokat, és mindegyikhez négy-négy előadást soroltak be. A kisebbségkutatással foglalkozó történeti-szociológiai szakirodalom egyik leggyakrabban alkalmazott fogalma az asszimiláció, az integráció és a szegregáció, a hozzákapcsolódó tanulmányok pedig a „Fogalomértelmezések” fejezetcím alatt jelentek meg. E fogalmak új típusú és részben filozófia megközelítésével Biczó G. és Kiss T. foglalkozott, főként az angolszász és részben a magyar szerzők munkái alapján. Balázs Z. pedig a klaszszikus görög és német filozófusok gondolatait is felhasználva, egyebek mellett megállapította, hogy mind a liberális, mind pedig a konzervatív megközelítésnek: „Egyetértésre kell jutniuk abban, hogy sem szociológiai, sem antropológiai, sem pedagógiai vagy tisztán morális eszközökkel ne oldhatók meg az asszimiláció, az integráció, és a szegregáció kérdései, illetve csak ideig-óráig kezelhetők...” A honi cigánykutatás egyik nemzetközileg is ismert reprezentánsa, Ladányi J. egyebek mellett annak a véleményének adott hangot, hogy „a kisebbségkutatásnak szakítania kellene az olyan nehezen definiálható és mérető ideologikus fogalmak használatával, mint amilyen például a társadalmi integráció ellentétpárjaként értelmezett asszimiláció kategóriája, és inkább olyan egyértelműen definiálható és pontosan mérhető értékmentes fogalmak kidolgozására kellene törekednie, mint amilyen például a lakóhelyi szegregáció.”

A „Lenyomatok” fejezet tanulmányai két hazai kisebbségünk (a cigányság és a zsidóság) körében végzett kutatás eredményeit osztja meg az olvasóval. A félháromnegyed milliós magyarországi cigányság, mint közismert a legnépesebb kisebbségi csoportunk, az elmúlt két évtizedben lezajlott gazdasági és társadalmi átalakulásnak azonban e kisebbség sajnálatosan egyértelműen vesztesévé vált, így a körükben megoldásra váró társadalmi és szociális problémák soha nem látott méreteket öltöttek, aminek eredményeként az egyes településeken, térségekben egyre nagyobb feszültség tapasztalható a cigány és nem cigány lakosság együttélése terén is. Ebben a helyzetben kiemelkedő szerepe lehet az oktatásnak, az iskolai integrációnak, ezzel együtt a szegregáció felszámolásának vagy legalább mérséklésének, a különböző etnikumokhoz tartozó és élethelyzetű gyermekek egy közösségben (osztályban) történő oktatásának-nevelésének. Feischmidt M. és Vidra Zs. tanulmánya is az e téren megoldásra váró magyarországi feladatokat tárja fel két közelebről meg nem nevezett településen (Szénváros, Chemváros) végzett vizsgálataik alapján. Elemzéseiket nyugat-európai kitekintéssel teszik szemlétesebbé, hiszen a több évtizede tartó és az egyre erőteljesebbé váló migráció révén ezeknek az országoknak is hasonló gondokkal kell szembenéznüik, a nagyjából ázsiai vagy afrikai muzulmán gyermeket kellene integrálnia az ottani oktatási rendszernek. Ha kismértékben is, de a cigánycsaládok is lehetnek sikeresek ebben a nehéz

gazdasági helyzetben is, mint azt Bartl Á. Esztergomban és környékén végzett vizsgálatai bizonyítják. A szerző 12 család 17 felnőtt tagjával készített interjúi alapján vázolta fel a sikeres helytállás titkát, amihez mind a külső (családi háttér, iskola, szűkebb-tágabb környezet stb.), mind pedig a belső (ambíció, értékvilág, készség-tehetség) tényezők egyaránt hozzájárulnak. A Kisebbségkutató Intézet keretében tevékenykedik a Judaisztikai Kutatócsoport is, amelyik nemcsak a zsidóság XX. századi tragédiáját tárja fel, hanem e vallási közösségnek az egyes településeken, vidékeken az elmúlt évszázadokban játszott gazdasági és kulturális szerepét, települési jelenlétét is, továbbá kiemelten foglalkoznak a magyarországi (közép-európai) zsidóközösségek újjáéledésének jelenségeivel is. Az egykoron többszázezres Kárpát-medencei zsidóság (mint közismert) mind vallásilag (ortodox, neológ) mind pedig nyelviileg-kulturálisan (magyar, német és jiddis ajkú) megosztott volt. Komoróczy Sz. R. a jiddis nyelv szerepét vizsgálja az ultra-ortodox zsidó eszmrendszerben. A mai Magyarország területén már alig találunk olyan egyéneket, akik még beszélik e nyelvet, de a tengerentúlon a XX. század eleji kivándorlás eredményeként még népes, magukat magyar (magyarországi) kötődésűnek is valló jiddisül beszélő közösségek élnek és gyarapodnak is. Közéjük tartoznak a főként Kárpátaljáról származó haszidok is, akik szintén mély meggyőződéssel ragaszkodnak a jiddis nyelvhez. A sajátos zsidó humor is nem kis mértékben járult hozzá a XX. század elején a magyar kabaré virágzásához, ennek igazolására elegendő csak Nagy Endre nevét említenünk. A zsidó humorhoz kapcsolódik Papp R. tanulmánya is, aki az egyik fővárosi (Bethlen téri) zsinagógai közösség humorának tükrében mutatja be a magyarországi zsidóságot érintő kulturális-társadalmi adaptációk és asszimilációs folyamatok hatásait.

A „Felülnézetből” c. fejezet rész tanulmányainak többsége is a cigány- (roma-) kutatás eredményeit adja közre. A 2001. évi népszámlálás egyéni bevallása szerinti cigánykötődésű népesség lélekszáma alig haladta meg a kétszázezret, és e népesség négyötöde több mint félezer olyan településen élt, ahol a cigánykötődésűek száma elérte a százat. Tóth Á. és Vékás J. az említett népszámlálási sorszorok alapján részletes elemzést adott közre, amelyet jól áttekinthető táblázatokat és diagramokat tesznek szemléletessé. Az ún. identifikációs adatok felhasználása alapján igen sokrétűen (demográfia, foglalkoztatottság, iskolai végzettség, földrajzi tér) mutatták be e kisebbségi közösség társadalmi integrációjának tényezőit. Arra a kérdésre, hogy az egyes településeken milyen mértékű a cigányság integrációja, pontosabban ez a jelenség valamiképpen számszerűen mérhető-e, Eszenyi O. keresett választ, az ún. indikátorok, jelzőszámok alkalmazásával. Papp Z. A. pedig a roma tanulók arányát és az általános iskolai tanulói teljesítmények közötti összefüggést vizsgálta a 2009. évi kompetenciamérések nyolc évfolyamos adatbázisa alapján, aki egyebek mellett megállapította, hogy az iskolai teljesítményeket a roma tanulók aránya csak kis mértékben befolyásolta, és inkább a családi-szülői háttér tűnik meghatározónak. Az 1989/90. évi rendszerváltás többek között azt is eredményezte, hogy korábbiaknál jóval nagyobb lett a civil szervezetek hálózata

Magyarországon is, és ez érvényes természetesen a kisebbségekre is. A szervezetek működtetéséhez pedig jelentős anyagi erőforrások szükségesek, aminek egyik legfontosabb eleme az állami támogatás, amelynek változásait Lajtai M. kísérte figyelemmel az 1991–2010 közötti időszakban.

Az intézet történészeinek tanulmányai alkotják a záró, negyedik „Történelem és politika” fejezetet. Bárdi N. előadása a kisebbségi sorba került magyarság útkeresését, társadalmi és közösségi szerveződésének lépéseit elemezte, amihez számos korabeli kisebbségi magyar gondolkodó és politikus (Paál Á, Jócsik L., Berecz K., Szvatkó P., Venczel J.) írását is felhasználta. Milyen volt a XIX–XX. században az egyes államok viszonya itt Közép-Európában saját kisebbségeihez, és ezzel összefüggésben milyen mértékű lojalitást igényelt tőlük az állam, míg a másik oldalon a kisebbségek mennyire tekintették sajátjuknak azokat az államalakulatokat, amelyekbe megkérdezésük nélkül kényszerítette őket a két békeszerződés is. Ezekre a nem könnyen megválaszolható kérdésekre keresett választ Szarka L. is tanulmányában. A II. világháború után rendkívül nehéz esztendőket következtek a közel félmillió magyarországi németsegre, málenkij robot, kitelepítés és a teljes vagy részleges vagyonekobbzás sújtotta az e kisebbséghez tartozókat. Az, hogy ezek, illetve a későbbi évtizedek ún. szocialista nemzetiségpolitikája milyen módon ment végbe az egyes településeken, közösségekben, azt az országos rendeletek helyi végrehajtása is nagymértékben befolyásolta. Eiler F. kutatásai az egyik jeles német közösség, a Duna menti Harta 1945 és 1989 közötti időszakába engednek bepillantást. A jobsorsra érdemes Kárpátalját az elmúlt közel egy évszázad alatt úgy osztogatták a nagyhatalmak politikusai az egyes államok között, mint a kártyalapot. A Szovjetunió felbomlása után a több mint egymillió kárpátaljai népesség, köztük a térségben élő kétszáz ezres magyarság is, az új államiságával büszkélkedő ötvenmillió Ukrajna része lett. Az ukrajnai kisebbségi kérdés „gordiuszi csomója” a népesség majdnem harmadát kievő orosz ajkú helyzetének rendezése, de számunkra legalább ilyen fontos az is, hogy hogyan vélekedik az ukrán etnopolitikai gondolkodás az ott élő magyar kisebbségről, mint azt Fedinec Cs. tanulmánya is érzékelteti.

Összességében elmondható, hogy az évkönyvben szereplő tanulmányok egyrészt a kisebbségkutatáshoz kapcsolódó elméleti-fogalmi kérdések különböző szemléletű megközelítését vázolják fel, másrészt pedig olyan konkrét kutatási eredményekről adnak számot, amelyek egy-egy település vagy térség kisebbségeit vagy egy-egy kisebbségi-felekezeti csoport (közösség) problémakörét vizsgálták. Az évkönyv tehát a közép-európai illetve a Kárpát-medencei folyamatokat kutató történészek és más társadalomtudományi szakemberek érdeklődésére egyaránt számot tarthat.